

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
FEN EDEBİYAT FAKÜLTESİ

ANADOLU BEYLİKLERİ
Anadolu'da Kurulan Beylikler ve Kùltürleri

Oğulcan KAÇAR
(180214037)
Oglenkcr54_kcr@outlook.com

BOLU 2020

Anadolu’da Kurulan Beylikler ve Kùltürleri

ÖZET

Bilindiđi gibi, Türkistan bölgesine Moğolların saldırısı sonucu Türkmenler anavatanlarını terk ederek Anadolu’ya göçmek zorunda kalmıştı. Nitekim Türkmenlerin Anadolu topraklarında toplu şekilde girmesi ve barınması Selçuklu Sultanı Alparslan’ın komutasında vuku bulan Malazgirt Savaşı ile hız kazanmıştır. Tabi bundan önce Çağrı Bey zamanında 1015 yılında yapılan Anadolu seferleri neticesiyle, Selçuklunun Anadolu topraklarını tanınması sağlanmıştı. Nitekim daha sonra ilerde Malazgirt savaşının yaşanmasının ardından Anadolu, Türklerin yaşam alanı olmaya başlamış, Bizans’ın Anadolu’daki hakimiyeti son bulmuştur. Neticede Anadolu’daki Türk varlığı ve ileride bu Türk unsurları tarafından kurulan beylikler, Oğuz Türklerinden olan Selçuklu Devleti’nin yaptığı bu fetih ile başlamıştır. Yüzyıllar boyunca da bu beylikler sayesinde Anadolu’da çeşitli kùltürler meydana gelmiştir...Bu makalede Anadolu’da kurulan Türk Beylikleri hakkında genel bilgiler verilerek, tarih sahnesine bıraktığı eserlerine ve kùltürlerine değinilecektir..

Anahtar Kelimeler: Anadolu Beylikleri, Birinci Dönem Beylikleri, İkinci Dönem Beylikleri, Beyliklerin Türk Kùltürüne etkileri

GİRİŞ

Anadolu Türk Beyliklerinin Meydana Gelişi

Malazgirt Sonrası Anadolu’ya Türk göçleri gelmiş¹ ve Anadolu’nun fethiyle görevlendirilen komutanlar tarafından ilk Türk beylikleri kurulmuştur.² Bu dönemde kurulan beyliklerin birçoğu da Alparslan tarafından gönderilen Türkmen beylerince kurulmuştur. Selçuklu Sultanı Alp Arslan, Malazgirt Savaşı ardından beylerine, barış şartlarını yerine getirmeyen Bizans’a karşı Anadolu’da ilerlemelerini buyurmuştu. Böylece Büyük Selçuklu hâkimiyeti altında devletin batı ucunda beylikler meydana geldi.³ Fakat kurulan bu beyliklerden biri olan ve devletleşen Anadolu Selçuklu devleti bu beyliklerle zaman zaman mücadeleler yaşamış ve Anadolu’daki Türk birliğini inşa edebilmek için bazı beyliklerinde topraklarını ele geçirmiştir. Anadolu’da kurulan birinci Dönem Anadolu Beylikleri adını alan bu beyliklerden, içlerinde Ahlatşahlar (Sökmenliler) Beyliği, Artuklular, Danişmentliler ve Saltukluklar devrin en güçlü beylikleri olmuşlardı. Bu beylikler ile bölgenin siyasi oluşumu tamamlanmış ve uzunca bir süre devam edecek bir devir başlamıştı.⁴ Bu beylikler en güçlü beylikler olduğu için bunlar hakkında kısaca değinecek olursak, Ahlatşahlar Beyliğine bakıldığında; Ahlatşahlar, Van Gölü’nün batı sahilinde yer alan ve Ortaçağ’da Anadolu’nun doğusundaki en büyük yerleşim yerlerinden birisi konumunda bulunan Ahlat’ta 1110 ile 1207 yılları arasında hüküm sürmüş olan bir Türk İslam hanedanıdır.⁵ Ahlatşahlar Beyliği, tarihte Sökmenliler, Ahlatşahlar ve Ermenşahlar olarak da bilinmektedir. Beylik, Sökmen El Kutbi, tarafından 1110 yılında kurulmuştur. Mervanîlerden Ahlat’a hâkim olan emirin halka kötü davranması sonucu kendilerini kurtarması için bu şehre davet edilen Sökmen, Ahlat’ı ele geçirdi.⁶ Başarılı hizmetlerinden dolayı Selçuklu Meliki Muhammed Tapar, Ahlat ve Van çevresini kendisine iktâ etti. Sökmen Haçlılar ile savaştı ve bu savaşlardan birinde öldü.⁷ Ahlatşahlar Beyliği, 57 yıllık hükümdarlığı boyunca en parlak devrini II. Sökmen Bey zamanında yaşamıştır Daha sonra beyliğin hükümdarlık vasıflarının giderek yok olmasıyla beylik başka bir beyliğin hükümdarlığı altına girmek istemiş ve yapılan davet üzerine

¹ Mehibe ŞAHBAZ, “İlk Türk Beyliklerin Fetihleri, Sosyal ve Kùltürel Eserleri ile Anadolu’nun Türkleşmesindeki Rolü”, *Türk veya Türk Dilleri, Edebiyatı ve Tarihi Uluslararası Dergisi*, C.12, Ankara 2017, s.153

² a.g.e., s.154.

³ Zerrin GUNAL, *Anadolu Beylikleri*, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 2019, s.2.

⁴ ŞAHBAZ, a.g.e., s.157.

⁵ Erhan ATEŞ, *Ahlatşah-Gürcü Münasebetleri*, PÜ Yayınları, Denizli 2019, s.129.

⁶ a.g.e., s.130.

⁷ GUNAL, a.g.e., s.5.

Silvan Eyyubi Hükümdarı olan Necmeddin Eyyubi 1207 senesinde Beyliğin kalbi olan Ahlat'ı teslim alarak Ahlatşahlar (Sökmenliler) devletine son vermiştir.⁸ Artuklular Beyliği ise, Oğuz komutanlarından biri olan Artuk Bey'in oğullarınca kurulan beylik, Anadolu'nun güneydoğusundaki Hasankeyf, Mardin, Harput yöresinde 1102 yılında üç ayrı beylik şeklinde kurulmuştur.⁹ Hısn-ı Keyfa ve Mardin'de kurulan iki ayrı beyliğe ismini veren Artuk Bey, Malazgirt Savaşına katılan Türkmen beylerindendir.¹⁰ Çevrelerinde kurulan birçok beylikle mücadele eden Artuklular özellikle Eyyubilerle çetin mücadelelere girişmişlerdir. Eyyubilerin hakimiyetine giren beylik zamanla daha da pasifleşince 1232 yılında Hısn Keyfa Artuklularının hakimiyetine Eyyubiler tarafından son verilmiştir.¹¹ Danişmentli beyliğine bakıldığında, Danişmendiler, Kuzey Anadolu'da Tokat, Amasya ve Sivas çevresinde varlık gösterdiler. Beyliğin kurucusu Emir Danişmend hakkında çeşitli rivayetler vardır. Onun, VIII.yüzyılda Bizanslılar ile yapılan bir savaşta ölen meşhur İslâm kahramanı Battal Gazi'nin neslinden geldiğini söyleyenler olduğu gibi, Anadolu fatihi Kutalmışoğlu Süleymanşah'ın dayısı olduğuna dair rivâyetler de bulunmaktadır.¹² Başka bir rivayet ise, 1071 Malazgirt zaferinden sonra Anadolu içlerine ilerleyen beylik, danişment Gazi olarak bilinen Ahmed Gazi tarafından kurulmuştur. İlk ilerleme bölgelerinde bulunan Amasya, Tokat, Sivas, Niksar, Malatya ve Yozgat'ı ele geçiren beyliğin başına 1105 yılında Ahmed Gazi'nin ölümünden sonra oğlu Emir Gazi geçmiştir. Ankara ve Kayseri'yi ele geçiren Emir Gazi I. Kılıçarslan'ın ölümünde sonra yaşanan taht kavgasında damadı I. Mesud'u destekledi.¹³ Damadının hükümdar olmasını sağlayan danişmentliler uzun bir süre Anadolu Selçukluları siyasetine yön vermeyi başardılar. Fakat 1142 yılında Melik Muhammed'in ölümünde sonra saltanat kavgasına tutuşan halefler tarafından devlet ihmal edildi ve beylik zayıflamaya başladı.¹⁴ Saltanat haleflerinden olan Nizameddin Yağı basan Sivas'ta, Zünnun Kayseri'de ve Aynüddeve ise Elbistan'da bağımsızlıklarını ilan ettiler. Danişmentlilerin bu zayıflığından faydalanmak isteyen Anadolu Selçuklu Hükümdarı II. Kılıçarslan, öncelikle beyliği yavaş yavaş parçalamış ve ardından 1175 yılında Malatya'yı ele geçirerek beyliğe son vermiştir.¹⁵ Saltuklu Beyliği ise, Alparslan'ın komutanlarından olan Emir Saltuk'un ele geçirdiği Erzurum ve çevresinde kurduğu hakimiyet alanıdır. Daha sonra Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın yaptığı seferlere katılan Emir Saltuk'un oğlu Ebu'l Kasım, 1192 yılında bağımsızlıklarını ilan eden Saltuklular, Anadolu'nun kuzeydoğusunda yer alan Kars, Bayburt, Oltu, Tortum, İspir ve Tercan yöresine egemen oldular. Merkezi Trabzon olarak kurulan beylik, Trabzon İmparatorluğuna ve Gürcülere karşı bulundukları toprakları savunmuşlardır. Gürcülerle girilen amansız mücadeleler sonucunda 1153 yılında Saltuklu Hükümdarı II. Saltuk Gürcülere esir düşer. Bu olaydan sonra itibar kaybeden ve moralleri bozulan Saltuklular Doğu Anadolu'da Gürcülere karşı bir karşı saldırı yapamadılar.¹⁶ Nitekim beylikler dönemini ilki olarak kabul edilen Saltuklular, Türkiye Selçuklu Sultanı Rükneddin II.Süleymanşah Erzurum'a doğru yürümesi ve Saltuklu Beyi Melikşah'ı yakalatıp hapsedirmesiyle Saltuklu Beyliği son buldu.¹⁷ Son olarak Çaka Beyliği ise, Anadolu'da Türk çağının başladığı dönemde özellikle Bizans-Selçuklu mücadelelerinin yoğunluk kazandığı 1078-1081 yılları, Türklerin Anadolu'da hızla ilerleyen yayılması Anadolu'nun Orta ve Doğu-Güneydoğu bölgelerinde değil, batı ucunda da beyliklerin kurulmasına tanıklık etmiştir. Bu mücadeleler sırasında Bizans eline esir düşen ve yeteneği ile Bizans sarayında asalet unvanı alan Çaka Bey, İzmir'e gelerek Batı Anadolu içlerinden topladığı Türklerle bu şehri almış ve ilk defa bir denizci beylik kurmuştur.¹⁸ İzmir'de kurulan beylik Türk tarihinde ilk denizcilik çalışmalarını yapmıştır. Çaka Bey İzmir'i Türk egemenliğine alarak, bölgenin Türkleşmesini sağlamıştır. İlk kurulan beylikler içinde en kısa ömürlü olan beyliktir ve Türk tarihinin ilk denizci beyliğidir.¹⁹ Genel olarak, Anadolu'nun Türkleşmesinde, Türk-İslam kültür ve medeniyetinin yaygınlaşmasında büyük payı olan bu beylikler²⁰ genellikle kurucularının isimleriyle anılmışlardır. Bu ilk Türk beylikleri, Anadolu kültürüne olan katkısı göz ardı edilemeyecek kadar büyük topluluklar olmuştur. Kendilerinin yaptığı faaliyetler günümüzde hala birçok tarihi eserin var olmasını sağlamıştır. Yukarıda anlatılan Malazgirt sonrası Anadolu'da komutanlar tarafından kurulan beyliklere Birinci Anadolu Beylikleri adı verilmişti ve bu ilk dönem beylikleri özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde kurulan beylikler tarafından oluşturulmuştur. Genel olarak baktığımızda ise Birinci dönem beyliklerinden

⁸ a.g.e., s.159-161.

⁹ GUNAL, a.g.e., s.6.

¹⁰ Ayhan USTA, *Artuklular*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2000, s.810.

¹¹ ŞAHBAZ, a.g.e., s.161-164.

¹² GUNAL, a.g.e., s.4.

¹³ Muharrem KESİK, "Emir Melik Gazi", *Avrasya İncelemeler Dergisi*, İstanbul 2014, s.160.

¹⁴ GUNAL, a.g.e., s.4.

¹⁵ ŞAHBAZ, a.g.e., s.164-166.

¹⁶ a.g.e., s.157-158.

¹⁷ GUNAL, a.g.e., s.3.

¹⁸ a.g.e., s.6-7.

¹⁹ ŞAHBAZ, a.g.e., s.166.

²⁰ a.g.e., s.153.

Selçuklunun oluşturduğu devlet düzeninin parçalanmasından sonra onun himayesindeki Anadolu Türk Beylikleri aracılığı ile Anadolu tarihi coğrafyasını Bizans sonrası yeniden biçimlendiğini ve aslında Anadolu halkının yapısının oluştuğu bir dönem olarak karşımıza çıktığını görürüz.²¹

Birinci Anadolu Beylikleri döneminde kurulan Anadolu Selçuklu Devleti'nin Köseadağ Savaşı'nda Moğollara yenilmesiyle Anadolu'daki siyasi birliğin bozulmasından sonra yeniden kurulan beylikler ise ikinci Anadolu Beylikleri Dönemi'ni oluşturmuşlardır. Selçuklu Hükümdarı olan Alparslan en iyi komutanlarını Anadolu'yu fetih için görevlendirmiştir. Bu komutanlardan biri olan Kutalmışoğlu Süleyman Şah Anadolu Selçuklu devletini kurarak Türkmen beyleri ve aşiretleri Bizans ve Kilikya sınırlarına yerleştirmiştir. Bu bölgeleri Türkleştirmek ve bu Hristiyan devletleri kontrol altında tutmaya çalışan Anadolu Selçukluları, 1243 Köseadağ Savaşı'nda Moğollara yenilince emri altındaki bütün uç beylikleri ve aşiretler bağımsızlıklarını ilan etmeye başladılar. Moğolların bir kolu olan İlhanlılar'ın hakimiyetine giren Anadolu'daki Türk Birliği böylece bozulmuş olur.²² Anadolu tarihinde 1243 tarihinde başlayan söz konusu kırılma noktası, 1343 tarihine kadar 100 yıllık hayli karışık bir dönem yaratır ve tarihte Moğol tahakkümü diye adlandırılır. Bu dönemde Uc Beyleri'nin, kendi başlarına güç buldukları sahalarda ve daha önce Selçuklu sultanları tarafından hizmetleri karşılığında mülk olarak verilen yerlerde, yeni siyasî ortama karşı yavaş yavaş direnmeye başladıkları görülür.²³ İşte bu dönemde ortaya çıkan ikinci dönem beyliklerinin en güçlüleri Karamanoğulları ve Germiyanogulları beylikleri olmuştur. Osmanogulları daha sonra güçlenerek imparatorluk olmasına rağmen Anadolu Beylikleri arasında güçsüz beyliklerden birisiydi. Daha sonra Marmara kıyılarındaki Karesiogulları beyliğini ele geçirerek büyüme evresine başladılar. İkinci dönem beyliklerini ele alacak olursak ise, Aydınoğulları Beyliğine bakıldığında; Germiyanogullarında sü başı olan²⁴ Aydınoğlu Mehmed Bey tarafından 1308'de Aydın ve çevresinde kurulmuştur. Beylik, Osmanlı hâkimiyetine girene kadar yaklaşık yüz yıl hüküm sürmüştür. Bu süreç içerisinde beyliğin başına geçen Aydınoğlu beylerinden; Mübarizeddin Mehmed Bey, I. Umur Bey, Hızır Bey, İbrahim Bahadır Bey, Süleymanşah, Yakup Bey, İsa Bey, Musa bey, II. Umur Bey, Cüneyd Bey ve Mustafa Bey'e ait basılan sikkeler günümüze kadar ulaşmıştır.²⁵ Önceleri Germiyanogullarına bağlı olarak kurulan beylik daha sonra Bizans'tan Birgi'yi alıp burayı başkent yapmalarıyla bağımsızlıklarını ilan ettiler. Devletin kurucusu olan Mehmed Bey'in 1334 yılında vefatından sonra beyliğin başına Umur Bey geçmiştir. Beyliğin hükümdarı olan Umur Bey Selçuk ve İzmir'de tersaneler kurdurdu.²⁶ Aydınoğulları Umur Bey'in 1348 yılında vefatından sonra eski gücünü yitirmeye başladı. Denizden Haçlılar, karadan da Osmanlılara karşı koyamadı. İsa Bey, beyliğin yıkılması yerine beylik topraklarını 1390 yılında Yıldırım Bayezid'e bıraktı. Yıldırım Bayezid'in 1402 yılında Ankara Savaşı'nda yenilmesinin ardından Timur beyliğe eski topraklarını geri verdi. Beyliği ele geçiren İzmiroğlu Cüneyd Bey, Osmanlı Devleti aleyhinde bir sıra çalışmalara katıldı. Aydınoğulları Beyliğine 1426 yılında II. Murad tarafından son verildi ve beyliğin toprakları Osmanlı Devleti'nin kontrolüne girdi. Kadı Burhaneddin Devleti ise, Kadı Burhaneddin'in şahsiyeti ve beylik dönemi, beylikler tarihi içinde ayrı bir önemli yer işgal eder. Kadı Burhaneddin dört yaşında başladığı eğitimini 21 yaşında kendisine Eretnaogulları'ndan Mehmed Bey tarafından kadılık tayin edilmesiyle tamamladı. 1365 yılında babasından bu görevi devralan Burhaneddin Bey, kısa sürede cömertliği ile dikkat çekti.²⁷ Kadılıkta gösterdiği liyakat ve adalet sayesinde kısa zamanda halk tarafından sevilir ve ünü duyulmaya baslar. Hattı ilerideki hükümdarlığı bu sevgiden doğacaktır.²⁸ Orta Anadolu'daki Eretna Beyliği'nin kadısı ve sonra da veziri olan Kadı Burhaneddin, Eretna Beyliği'nin Hükümdarı olan II. Mehmed Bey vefat ettikten sonra 1381 yılında Sivas'ta bağımsızlığını ilan etmişti. Beyliğin asıl topraklarını oluşturan Kayseri ve Sivas'a daha sonraları Samsun ve Erzincan'ı da katmıştı. Güçlü bir beylik kuran Kadı Burhaneddin Orta Anadolu'da Osmanlılar, Memlükler ve Karamanoğullarına karşı çetin bir hakimiyet mücadelesi verdi. 1398 yılında Akkoyunlu Devleti'yle savaşırken şahadete ulaşan Kadı Burhaneddin'in vefatıyla beylik son buldu. Karamanoğulları Beyliği; Anadolu Türk göçüne açıldığı sırada Karaman aşiretinin de 1228 yılında I. Alaeddin Keykubad tarafından Ermenak ve civarındaki Kamış adlı mevkie yerleştirildiği anlaşılmaktadır.²⁹ Daha sonra giderek gelişmeye başlayan beylik Nure Sofu tarafından kurulmuş ve oğulları tarafından devam ettirilmiştir.³⁰

²¹ GUNAL, a.g.e., s.4.

²² a.g.e., s.8.

²³ a.g.e., s.9.

²⁴ a.g.e., s.42.

²⁵ Betül TEOMAN, *Aydınoğulları Beyliği Darphanelerinde Basılan Sikkeler*, ABAD Yayınları, izmir 2018, S.120.

²⁶ GUNAL, a.g.e., s.43.

²⁷ a.g.e., s.56.

²⁸ Turgut KARACAN, "Kadı Burhanettin Şiirleri üzerine Tasavvufi Düşünceler", *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sivas 1989, s.92.

²⁹ GUNAL, a.g.e., s.27.

³⁰ Hasan TAŞKIRAN, "Taceddin II.İbrahim Bey Döneminde Karamanoğullarının Hristiyan Devletlerle İlişkilerinin Genel Seyri", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:9, S:42, Bitlis 2015, s.797.

Anadolu’da ilk defa Türkçeyi resmi dil olarak kullandılar. Selçuklular ve İlhanlılar zamanında pek etkili olamayan Karamanoğulları, İlhanlıların Anadolu’dan ayrıldığı 1336 yılından sonra Ankara’ya kadar Konya ve çevresini ele geçirmişlerdir.³¹ Daha sonraki dönemlerde Osmanlı Devleti ile mücadele eden beylik, 1487 yılında tamamen Osmanlı hakimiyetine girdi. Karamanoğulları, Osmanlının Anadolu’da oluşturmaya çalıştığı Türk Birliğinin en çok zorlaştıran beyliktir. Karesioğulları Beyliği ise, Karesi Bey ve ona bağlı Türkmenlerin XIV. yüzyılın başlarında Marmara Denizi’nin güneyindeki toprakları ele geçirerek kurdukları beylik yaklaşık yarım asır yaşadı. Bu zaman içerisinde Bizans Devleti ve Latinlerle mücadele ettiler.³² Beyliğin kurucularının eski Türkmen ailesi Kayı boyu mensubu Danişmendliler’den geldiği ileri sürülmektedir.³³ Orhan Bey zamanında Osmanlı’ya katılan beylik, böylece Osmanlı Devleti’ne önemli devlet adamları (Hacı İlbeyi, Evranusoğlu, Ece Halil) kazandırdı. Karesi donanması Osmanlı donanmasının temellerini oluşturmaktadır. Germiyanogulları Beyliği, XII.yüzyılda ilk defa Malatya civarında görülen Germiyan aşireti, muhtemelen Harezmşah hükümdarı Celaleddin Mengüberti ile Anadolu’ya gelerek Selçuklu hizmetine girmişti.³⁴ XIII.yüzyıl ortalarında Kütahya ve civarında Bizans sınır boylarına yerleştirilmişti. Germiyanlılar bu bölgede giderek kuvvetlenen bir Uc Beyliği olarak ortaya çıktıkları anlaşılmaktadır.1283 tarihinden itibaren Kütahya ve Denizli taraflarında kuvvetli nüfuz sahibi olarak, Moğollar ve Selçuklu sultanı II.Mesud ile uzun süre mücadele etmişlerdir. 1291 yılına kadar devam eden bu mücadeleler ardından Anadolu’da doğan otorite boşluğunda Kerimeddin Alişir’in oğlu I.Yakub Bey tarafından beyliğin kuruluşunun gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır.³⁵ Neticede Yakup Bey tarafından kurulan beylik, Kütahya’da kuruldu ve II. Murad zamanında Osmanlı Devleti’ne katıldı (1429). Osmanlı’ya hem çeyiz hem de miras yoluyla topraklarını devretmiştir. Candaroğulları Beyliğine bakıldığında; Şemseddin Yaman Candar tarafından kurulmuştur. Candar Bey İlhanlılarla birlikte hareketi sayesinde II.Mesud’un kurtarılması karşılığında aldığı ödül, kendisinden sonra kurulacak beyliğin temellerini attı.³⁶ Fatih Sultan Mehmet zamanında hakimiyetini Osmanlı Devleti’nin hakimiyetine girmiştir. Hamidoğulları Beyliği; Anadolu Türk göçü gerçekleşince Selçuklu Devleti bu göçleri diğer beylikler gibi farklı bölgelere yerleştirmişti. Onlardan biri olan Hamidoğulları’da Hamid Bey’in Uc Beyliği’nde Türkmen aşiretleri olarak hamid-ili ne yerleştirilmişti. Daha sonra Anadolu’daki merkezî Moğol-Selçuklu idaresindeki boşluğun yarattığı karanlık ortamda Selçuklu batı uçların da başlayan hareketlenme burada da etkili oldu. Hamid Bey’in torunu Dünder Bey tarafından dedesinin adıyla beyliğin ortaya çıkışı sağlandı. Dünder Bey’in giderek güçlenmesi İlhanlı valisi Timurtaş için endişeye neden oldu. 1314 yılında İlhanlı tabiyetini kabul etmesine rağmen faaliyetlerine devam etmesi bu kez de Timurtaş’ın hışmına uğramasına neden oldu. Timurtaş’ın önünden kaçarak Antalya’da görevlendirdiği yeğeni Mahmud Bey’e sığınması ise bir hata idi. Zira yeğeni onu Moğollara teslim etti ve Timurtaş tarafından öldürüldü.³⁷ Sonuç olarak Dünder Bey tarafından Isparta, Eğirdir’de kurulan beylik, II. Murad döneminde Osmanlı topraklarına katılmıştır. Toprakları Osmanlı tarafından 80.000 altın karşılığı satın alındı.³⁸ Hamidoğulları Beyliğine bakıldığında zaman teşkilât yapısı, iktisadi hayatı ve kültürel yapısı bakımından Hamitoğulları beylerinin devlet anlayışı, Anadolu Selçuklularından kalan eski Türk devlet töresine dayanmakta olduğunu görmekteyiz. Devlet ailenin ortak mülkü olarak kabul edilmişti. Hamid şehirlerine bakıldığında tam olarak İslam şehri özellikleri yansıttıkları görülmektedir.³⁹ Menteşeoğulları, Menteşe Bey tarafından Muğla’da kurulan beylik, II. Murad zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Dulkadirliogulları; Kökenlerini kitabelerinde Horasanî olarak kaydetmiş olan Oğuzların Üçok koluna mensupDulkadırlılardan Zeyneddin Karaca Bey’in aşiret reisliğinde XIII.yüzyıl ilk yarısında Maraş ve Elbistan civarında Memluk Devleti’nin hâkimiyeti altında kuruldu.⁴⁰ Memlükler ve Osmanlı arasında bulunan Dulkadiroğulları beyliği kendi topraklarına katmak istemişlerdir. Dulkadiroğulları 1515 yılında Yavuz Sultan Selim tarafından Turnadağı savaşıyla Osmanlı topraklarına katılmıştır. Saruhanoğulları Beyliği; Yukarıda da ele aldığımız gibi Batı Anadolu uç kesiminde Selçuklu devletinin son zamanlarında beylikler ortaya çıkmaktaydı. İşte Saruhan Beyliği de bu tarihlerden itibaren faaliyet gösteren Saruhan Bey tarafından Manisa

³¹ Aynur DURUKAN, “Beylikler Dönemi Kültür Ortamından Bir Kesit”, *Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C.9, İstanbul 2009, s.395.

³² Hüseyin KAYHAN, *Karesioğulları Beyliği*, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, S.22, Çanakkale 2017, s.54.

³³ GUNAL, a.g.e., s.37.

³⁴ Vedat TURGUT, “Germiyanogulları’nın Menşei”, *Vakıfları ve Batı Anadolu’nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine, Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.5, Bilecik 2017, s.3-4.

³⁵ GUNAL, a.g.e., s.25.

³⁶ a.g.e., s.46-47.

³⁷ a.g.e., s.32.

³⁸ Havva KURT, *Saruhanogulları Beyliği Mimari Eserler*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa 2019, s.4

³⁹ Nermin Şaman DOĞAN, “Selçuklu ve Hamidoğulları Döneminde Isparta: Kültürel Ortam”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara 2009, S.22, s.75.

⁴⁰ GUNAL, a.g.e., s.58.

merkezli olarak kurulmuştur.⁴¹ Saruhan Bey döneminde güçlü bir donanma kurularak Ege adalarına hakimiyet kurulmuştur. I. Mehmet tarafından hakimiyetlerine son verilmiştir. Ramazanoğulları Beyliği; Ramazanoğulları Oğuzların Üçok koluna mensuptur. Beyliğe adını veren Ramazan Bey, Memlukler tarafından 1353 yılında Dulkadirli topraklarının kendisine verilmesiyle tarih sahnesine çıkar.⁴² Ramazanoğulları Beyliği 1353 yılında Adana merkez olmak üzere Çukurova’da Memlûklere tabi olarak kurulmuş olan bir Türkmen beyliğidir.⁴³ Beylik, Yavuz Sultan Selim döneminde Osmanlı Devleti’ne bağlanmıştır. Memlûkler ve Osmanlılar arasında bulunan Ramazanoğulları ve Dulkadiroğulları bu iki devlet arasında sürekli paylaşılmaya çalışılmıştır. Osmanogulları Beyliği ise; Osmanogulları Oğuzların Kayı Boyuna mensuptur. Selçuklu Sultanı I.Alaeddin Keykubad zamanında Ankara'nın batısındaki Karacadağ taraflarına yerleştirilmişlerdi. Kayılar, reisleri Ertuğrul Bey idaresinde, XIII.yüzyıl ortalarında daha batıya kayarak, Söğüt ve Domaniç' i ele geçirdiler. Ertuğrul Bey'in vefatından sonra yerine oğlu Osman Bey geçti.⁴⁴ Neticede Osman Bey tarafından Söğüt ve Domaniç çevresinde kurulan Osmanogulları Beyliği kısa bir sürede hızla büyüyerek dünyanın en güçlü devletlerinden biri haline gelmiştir.

Beyliklerin Genel Teşkilat Yapılarına ve Kültürlerine Bakış

Anadolu beyliklerinin kurucuları bölgelerde hakimiyet kuran yöresel aşiretler olmuştur. Anadolu Selçukluları bu aşiretleri özellikle Bizans hakimiyetini kırmak için Bizans sınırına yerleştirerek, bu bölgelerdeki toprakları İktâ olarak vermiş ve buraların Türkleşmesini sağlayarak üretimin devamlılığını da sağlamışlardır. Bakılığında iktâ sistemi Anadolu’ya hâkim Türkmen beylerinin işini kolaylaştırmıştır.⁴⁵ Aşiretlerle Anadolu Selçuklu Sultanı arasında yapılan antlaşmaya göre aşiretler kendilerine verilen toprakları ekip biçerek yaşamlarını devam ettirecek ve karşılık olarak ise savaş zamanında devlete asker gönderecekti. Bölgelere yerleştirilen aşiret beyleri sadece toprağı işleme hakkına sahip olacaktı, toprakların gerçek mülkiyeti Selçuklu sultanına aitti. Anadolu Selçuklu hakimiyetinde bulunan ve sistemin işleyişi öğrenen beylikler devletin yıkılmasından sonra bağımsızlıklarını kazanmalarına rağmen Anadolu Selçuklu Devletini devlet yapısı ve yönetim şeklini örnek almışlardır.

Anadolu beyliklerinde beyliğin hakimiyeti “Ulu Bey” adı verilen hanedanın en yaşlı ve tecrübeli kişinin elindedir. Ulu Bey merkezde oturur ve hakimiyeti altındaki vilayetlerde ise oğulları Ulu Bey’e vekillik ederdi. Beyliğin önemli kararlarının alındığı ve geleneksel Türk töresi kurulu olan “Divan” ise yönetimin merkezini oluşturuyordu. Vilayetlerde hakimiyet kuran hükümdar vekillerinin yanı sıra vilayetin yönetimi Valilerin elindeydi; ayrıca hukuki anlaşmazlıkların ve davaların çözümünü kadılar, askerlik ile güvenlik işlerini ise subaşılar yürütürdü ve devletin parası Ulu Bey adına basılırdı. Anadolu beyliklerinde ordu yönetimi ise Ulu Bey komutasındaki yaya ve süvari birlikleri, tımar verilmiş olan beylerin yetiştirdiği askerler ve çeri denen aşiret atlılarından oluşan akıncı birliklerinden oluşurdu. Beylikler döneminde muharebede ok, yay, kılıç, kargı, hançer, balta, gürz ve mancınık kullanırlardı. Ayrıca savaş sırasında ordu düzeni Merkez birlikler, Sağ ve Sol kanat olarak ayrılırdı. Merkezi Ulu Bey komuta ederken sağ ve sol birlikleri hükümdarın oğulları ya da kardeşleri yönetirdi. Beyliklerin yönetiminde bulunan topraklar iktâ, vakıf ve mülk topraklarından oluşmaktaydı. Beyliklerin yönetim şekli gereği bu toprakların bir kısmı asker ihtiyacı için tımar olarak komutanlara verilirken bir kısmı da sosyal hizmetlerin yürütülmesi için vakıflara verilir. Toprakları üzerinde bulunan devletin kontrolü altında yaşayan köylüler, toprağı işleyerek geçimlerini sağlarlar ve belli bir miktarda vergiyi de kullanım hakkına sahip oldukları toprak sahiplerine ya da vakfa verirlerdi. Köylüler ekip biçmekle yükümlü oldukları bu toprakları bırakarak başka yere gidemezlerdi. Fakat kasabalarda yaşanan halka köylülere oranla daha özgür ve refah içindeydi, çeşitli zanaat gruplarında çalışan kasaba halkı “Ahi” adı verilen esnaf örgütlenmesiyle birlik kurmuşlardı. Verimli toprakları üzerinde kurulan beyliklerin ekonomik gelirlerinin temelini tarım oluşturuyordu. Toprak ve iklim şartlarına bağlı olarak tahıl, meyve ve pamuk gibi ürünler yetiştiriyordu. Hayvancılığın yanı sıra dokumacılıkta da ilerleyen beylikler, dokunan halı ve kilimleri dış pazarlarda da satıyorlardı. Deniz ticaretinde de gelişen beylikler, Karadeniz kıyısındaki Sinop, Trabzon ve Samsun, Ege’deki Foça, İzmir, Selçuk, ve Balat ile Akdeniz’deki Antalya ve Yumurtalık, iç ve dış ticaretin en önemli liman kentleriydi. Kayseri ve Konya, kervan yollarının üzerinde bulunan önemli merkezlerden biri olan Sivas’ta vardı. Anadolu Beylikleri döneminde gerek coğrafi gerekse ticari yapının kalbini oluşturan Konya, Kayseri ve Kastamonu illeri aynı zamanda birer bilim sanat merkezi konumundaydı. Bilim dalları arasında en gelişme sağlanan ise tıptı. Hacı

⁴¹ KURT, *a.g.e.*, s.2.

⁴² *a.g.e.*, s.57.

⁴³ Yılmaz Kurt, “Ramazanoğulları Beyliği”, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.1427.

⁴⁴ GUNAL, *a.g.e.*, s.26.

⁴⁵ ŞAHBAZ, *a.g.e.*, s.157.

Paşa, Anadolu Beylikleri döneminde yaşayan en ünlü tıp bilginlerinden biriydi. Bu dönemin başlıca şairlerine örnek vermemiz gerekirse başta Yunus Emre olmak üzere Gülşehirli Şeyh Ahmed, Aşık Paşa, oğlu Arif Çelebi, Bahaeddin Sultan Veled, Ahmed Eflaki'dir. Bu dönemde yaşayan Yunus Emre Anadolu'da Türkçe şirin öncü şairlerindendir. Osmanlılar döneminde en iyi örneklerinin verildiği büyük mekanlı yapıların ilk örnekleri de Anadolu beylikleri döneminde atılmıştır. Bahsi geçce yapılara Germiyanogulları tarafından yaptırılan Afyonkarahisar'daki Kubbeli Cami ve Kütahya'daki Vacidiye (Demirkapı) Medresesi,⁴⁶ Karamanogulları döneminde yaptırılan Karaman'daki Hatuniye Medresesi ve Niğde'deki Ak Medrese⁴⁷, Beyşehir'de Eşrefogulları tarafından yapılan Süleyman Bey Camisi ve Medresesi; Candarogulları tarafından yaptırılan Safranbolu'daki Gazi Süleyman Paşa Camisi⁴⁸, Hamidoğulları tarafından yaptırılan Eğirdir'deki Dünder Bey Medresesi⁴⁹, Aydınoğulları tarafından yaptırılan Birgi'deki Aydınoğlu Mahmed Bey Camisi ve Medresesi ile Selçuklular döneminde salt mermerden yapılmış İsa Bey Camisi ve İmareti; Saruhanogulları dönemine ait Manisa'daki Ulucami⁵⁰ ve son olarak Dulkadiroğulları tarafından inşa edilen Kayseri'deki Hatuniye Medresesi Anadolu Beylikleri döneminin en ünlü mimari kültür eserlerindendir. Hamidoğulları döneminde Antalya ve Alanya limanları uluslararası ticaretin merkezi olarak Selçuklular zamanındaki önemini büyük ölçüde sürdürmüştür. Bu dönemde Anadolu'nun üç önemli ihraç limanından ikisidir, üçüncüsü ise Menteşeoğulları'nın uzun süre başkentliğini yapmış olan Balat'tır. Özellikle İtalya ve Fransa şehir devletlerine, Mısır aracılığıyla Hindistan ve Yemen'e yoğun ihracatın yapıldığı bu limanların en önemli ihraç ürünleri arasında kırmızı sahtiyan, ipeğin yanı sıra her tür dokuma, halı ve kilim, zamk, reçine, zımpara taşı, bal, bal mumu, tiftik, safran, susam, nohut ve kereste sayılabilir.⁵¹

Sonuç

Bazı kaynaklarda Tavaif-i Mülük ismiyle anılan Anadolu'da kurulan Türk beylikleri, Malazgirt Zaferinden sonra Sultan Alparslan'ın hizmetinde bulunmuş ve Alparslan tarafından hüküm sürdükleri bölgelere fetihler yapması için görevlendirilmişlerdir.⁵² Anadolu'yu Türk toprakları haline getirmek için görevlendirilen bu beyler elde ettikleri bölgelerde genellikle yukarıda da bahsedildiği gibi kurucularının adıyla kurulan ilk Türk beyliklerini kurmuşlardır. Bu beylikler ilk başlarda Büyük Selçuklu devletine bağlıydılar. Sultan Melikşah'ın ölümünden sonra devletin parçalanması beyliklerin ortaya çıkmasına neden oldu. Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri, Anadolu'nun fethedilmesinde ve Türkleşmesinde çok önemli rol oynamışlardır. İlk Türk beylikleri hâkim oldukları toprakları Haçlılara karşı koruyarak İslamiyet'in Anadolu topraklarına yayılmasında öncülük etmişlerdir. Bu beylikler bölgedeki hâkimiyetleri için Bizans ve Gürcülerle savaşmak zorunda kalmışlardır. Beylikler hüküm sürdükleri bölgelerde yeni şehir, kasaba ve köyler kurarak imarlaşmayı başlatmışlardır. Kurmuş oldukları bu yerleşim yerlerine öncelikli olarak Türkçe adlar vererek bölgenin Türkleşmesine çok önemli katkıları olmuştur. Türkmencilik hareketini ve Türk kültürünü himaye ederek bu ruhu kendilerinden sonra gelen Türkiye Selçuklu Devleti ve sonrasında kurulan devletlere miras olarak bırakmışlardır. Beylikler yaşadıkları şehir ve kasabalara saraylar, imarethaneler, kervansaraylar, köprüler, yaptırarak ülkelerini sosyal tesislerle donatmışlardır. Türk sanatında o dönemde oluşturulmaya başlanılan temeller XII. yüzyılda Anadolu'da başlayarak hemen hemen her alanda çok çeşitli zengin ve parlak bir gelişme göstermiştir. Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri bir taraftan yaptırmış oldukları imar faaliyetleriyle bir taraftan da bilim ve kültüre vermiş oldukları önemle bugün Türkiye'nin şekillenmesinde katkı sağlayan sayısız âlim, düşünce, fikir, sanatçı ve komutanlar sayesinde Anadolu coğrafyasında sayısız eserler meydana getirerek Anadolu'nun Türkleşmesine katkıda bulunmuşlardır. Anadolu'da kurulan ilk Türk beylikleri doğudan gelen göçebe Türkleri yerleşik hayata geçirerek bulundukları bölgeye uyum sağlamalarında öncülük etmişlerdir. İlk Türkmen Beylikleri bir taraftan fetih hareketleriyle bölgeyi Türk yurdu haline getirmeye çalışırken bir taraftan da ilk defa Anadolu'da ilmi faaliyetleri başlatmışlardır. Bölgede yaşayan yerli halka derin bir hoşgörü ile yaklaşarak onları kültürel olarak etkilemişlerdir. İlk Türk beylikleri Anadolu'da hâkim oldukları bölgelerde medreseler inşa ettirerek ilime büyük önem

⁴⁶ TURGUT, *a.g.e.*, s.3.

⁴⁷ GUNAL, *a.g.e.*, s.28.

⁴⁸ *a.g.e.*, s.46.

⁴⁹ DOĞAN, *a.g.e.*, s.76.

⁵⁰ KURT, *a.g.e.*, s.7.

⁵¹ DURUKAN, *a.g.e.*, s.407.

⁵² *a.g.e.*, s.165.

vermişler ve diğer bölgelerdeki ilim adamlarının bölgeye gelmesini sağlamışlardır. Bu beylikler Anadolu bölgesinde Türk-İslam medeniyetinin gelişmesine çok büyük katkılar sağlamışlardır. İlk Türk beyliklerinden günümüze kadar gelebilen sanat değeri oldukça yüksek olan eserler günümüzün en kıymetli zenginlikleridir. Bize düşen Anadolu'nun bir nevi tapusu olan bu eserleri en iyi bir şekilde korumak ve bizden sonraki nesillere de bu ruhu aktarmaktır.⁵³

⁵³ *a.g.e.*, s.167.

KAYNAKÇA

- Mehibe ŞAHBAZ, (2017), “ İlk Türk Beyliklerin Fetihleri, Sosyal ve Kültürel Eserleri ile Anadolu’nun Türkleşmesindeki Rolü”, *Türk veya Türk Dilleri, Edebiyatı ve Tarihi Uluslararası Dergisi*, C.12, Ankara.
- Zerrin GUNAL, (2009), *Anadolu Beylikleri*, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul.
- Erhan ATEŞ, (2019), *Ahlatşah-Gürcü Münasebetleri*, PÜ Yayınları, Denizli.
- Ayhan USTA, (2000), *Artuklular*, Mimar Sinan Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Muharrem KESİK, (2014), “Emir Melik Gazi”, *Avrasya İncelemeler Dergisi*, İstanbul.
- Betül TEOMAN, (2018), *Aydınoğulları Beyliği Darphanelerinde Basılan Sikkeler*, ABAD Yayınları, İzmir.
- Turgut KARACAN, (1989),” Kadı Burhanettin Şiirleri üzerine Tasavvufi Düşünceler ”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Sivas.
- Hasan TAŞKIRAN, (2015), “ Taceddin II.İbrahim Bey Döneminde Karamanoğullarının Hristiyan Devletlerle İlişkilerinin Genel Seyri ”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:9, S:42, Bitlis.
- Hüseyin KAYHAN, (2017), *Karesioğulları Beyliği*, Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı, S.22, Çanakkale.
- Vedat TURGUT, (2017), “Germiyanogulları’nın Menşei”, *Vakıfları ve BatıAnadolu’nun Türkleşmesi Meselesi Üzerine*, *Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi*, C.3, S.5, Bilecik.
- Havva KURT, (2019), *Saruhanogulları Beyliği Mimari Eserler*, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Manisa.
- Nermin Şaman DOĞAN, (2019), “Selçuklu ve Hamidoğulları Döneminde Isparta: Kültürel Ortam”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara.
- Yılmaz Kurt, (2002), *Ramazanoğulları Beyliği*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- Aynur DURUKAN, (2009), “Beylikler Dönemi Kültür Ortamından Bir Kesit”, *Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, C.9, İstanbul.